

MONIKA SAGAŁO
Uniwersytet Jagielloński

**PIERWIASTKI FOLKLORYSTYCZNE W SŁOWACKIEJ POEZJI MIŁOSNEJ OKRESU BAROKU –
WYBRANE ZAGADNIENIA**

Poezja słowacka w XVII stuleciu

W XVII wieku terytorium Słowacji znajdowało się w państwie Habsburgów, w którym od końca XVI stulecia następowały zmiany o charakterze społeczno-politycznym, a wraz z nimi stopniowo pojawiały się elementy charakterystyczne dla barokowej kultury. Obrady Soboru Trydenckiego (1545-1563) zaowocowały stworzeniem programu kontreformacji, która w Królestwie Węgier stała się pomostem łączącym dynastię Habsburgów i Kościół katolicki w walce przeciwko wyznawcom innych religii i zwolennikom zmian w systemie państwowym (Mišianik 1974: 170-171). Jednakże ponad stuletnie bunty przeciwko panującej władzy pogłębiły wrogie nastroje i podziały panujące w społeczeństwie (było ono podzielone: jeden obóz popierał reformację, drugi wspierał działania kontreformacji), a spory zakończyły się powstaniem dowodzonym przez Franciszka II Rakoczego (1703-1711) i podpisaniem pokoju w Szatmarze w 1711 przez dowódcę chłopskiej armii hrabiego Sándora Károlyiego. Sam Rakoczy nie uznał warunków porozumienia, choć jego zawarcie zapobiegło dalszym represjom ze strony Habsburgów (Kościelak 2010: 191-192, 213-214). Do skutków zawartego pokoju zaliczamy stabilizację w państwie oraz zachowanie dotychczasowych przywilejów przez szlachtę. W wyniku działań zbrojnych znacznie ucierpiały ziemie słowackie (*Krátke dejiny...*, 2003: 155). Zaniechanie dalszych walk przyczyniło się także do wzmocnienia władzy Habsburgów i pozycji Kościoła katolickiego w państwie (Mišianik 1974: 31). Wacław Felczak pisze o znaczeniu powstania Rakoczego, które „wywarło wielki wpływ na dalsze dzieje Węgier, w szczególności dzięki temu, że potrafiło zespolić walkę klasową chłopów z walką o niepodległość kraju. Pozostawiło też po sobie trwałe ślady w kulturze (...)” (Felczak 1966: 162-163).

Okres buntów przeciwko władzy odcisnął swoje piętno na rozwoju literatury, ponieważ funkcjonowała ona w dwóch obiegach: oficjalnym i nieoficjalnym. Cenzura dopuszczała do druku tylko utwory spełniające określone wymagania, co również było powodem utworzenia nieoficjalnego obiegu literatury, w którym powstawały rękopiśmienne utwory o zabarwieniu erotycznym, a także gatunki poezji wysokiej nieakceptowane przez kontreformację, np. *alamódová ľúbostná poézia* (miłosna poezja modna). Słowacki badacz literatury Stanislav Šmatlák zwraca uwagę na fakt, że utwory powstające w nieoficjalnym nurcie zastępowały czytelnikom pewne „puste miejsca”, których nie były w stanie wypełnić teksty zaakceptowane przez cenzurę i drukowane w oficjalnym obiegu (Šmatlák 1997: 245-246, 285-286).

Literaturoznawca Jozef Minárik ramy epoki baroku w literaturze słowackiej wyznacza na lata 1650-1780 (Minárik 1979: 337). Okres ten wyróżnia się rozmachem w działalności literackiej – w tym czasie najwięcej zyskała literatura katolicka, ponieważ poprzez rywalizację z twórczością protestancką rozwinęła się pod względem jakościowym. Powstawały także utwory świeckie, chociaż niektóre pozostawały tylko w rękopisach lub tomach zbiorowych (Minárik 1984: 54-55). Cechy barokowego stylu początkowo przedostawały się do utworów literackich za pośrednictwem twórczości katolickiej, z czasem pojawiły się w innych typach poezji, między innymi w liryce

miłosnej. Autorzy unikali nadmiernego patosu i skomplikowanych środków stylistycznych, a swoje utwory pisali średnim lub prostym stylem mówionym, korzystając zazwyczaj z prostych obrazów (Minárik 1984: 59).

W utworach miłosnych odnajdujemy szereg pierwiastków folklorystycznych, nawiązujących do wiejskiego kolorytu, a ludowa twórczość nosi w sobie elementy, które mogą zostać rozumiane dosłownie, równocześnie niosąc zakodowane informacje:

Prosty człowiek, twórca i nosiciel folkloru, nie ma ambicji tak wygórowanych. O miłości mówi wyzbytym pychy językiem starej konwencji, zapomnianym językiem obrazów, paralel, symboli, w którym *zielona ląka* i *szumiący gaj* oznaczają rzeczy najzwyklejsze w świecie a równocześnie coś więcej, coś uchwytnego, choć nie do końca określonego. Przy tym – uniwersalnego (Bartmiński 1974: 12).

Dzięki znajomości klucza potrzebnego do odczytywania pełnego znaczenia ludowej symboliki, możemy w pełni odczytać i poznać elementy, jakie są zawarte w tej twórczości. W niniejszej pracy bazę źródłową stanowią utwory słowackie pochodzące z trzech tomów zbiorowych: *Maďarský spevník Jozefa Kelecsényiho Kelecsény énekeskönyv* (1723-1765, okolice Nitry), *Spevník Cantiones piae et mundanae* (1768, Lewocza) i *Spevník Cantillena. Énekek. Pesnicki* (druga połowa XVIII wieku, być może miejscowość Nadlice), które zostały wydane w zbiorowej antologii *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1560-1860)* w opracowaniu Jozefa Minárika.

Imiona i zwroty

W omawianych utworach najczęściej pojawiają się imiona znane i popularne w ludowym środowisku. Zazwyczaj są to formy zdrobniałe, co wynika z bliskich relacji, łączących bohaterów omawianych utworów. W obrębie jednego imienia występują także różne warianty, bowiem w różnych regionach dane imię mogło mieć nieco odmienne wersje. Do imion żeńskich występujących w utworach zaliczamy następujące imiona: Hanička w utworze *Haničko ma* (*Amor diktoval...* 1979: 86), Frančiška w utworze *Naša hyža vybilena*, Franca w *Ej, na hore rojovničiek* (*Amor diktoval...* 1979: 92), Anička i Katuška w utworze *Janko z Bánovéc, švárný mládenec* (*Amor diktoval...* 1979: 139) oraz Tresička w utworze *Ach, lituj mne, všecho stvoreni v tom svete* (*Amor diktoval...* 1979: 88).

Z kolei do najczęściej pojawiających się imion męskich należą: Jošík w utworach *Ej, na hore rojovničiek* (w utworze pojawia się także zdrobniona wersja imienia – Jošiček), *Naša hyža vybilena* (*Amor diktoval...* 1979: 92) oraz *Išla naša pani z Levoči plačuci* (*Amor diktoval...* 1979: 93), Janko w utworach *Ticho, Janko, nebúchaj* (*Amor diktoval...*, 1979: 133) *Janko z Bánovéc...* (*Amor diktoval...* 1979: 139) i *Preleteu ptáček* (*Amor diktoval...* 1979: 141) oraz *Janičko w Komu, milá, komu košelenku šiješ* (*Amor diktoval...* 1979: 134). Zdrobnienia imienia Ján są popularne w ludowej poezji słowackiej, podobnie jak w poezji polskiej Jaś (Komoniewski 1985: 494).

Zakochani nie zawsze zwracają się do siebie po imieniu. Często wyrażają czułość poprzez używanie sformułowań typu: „mój miły”, „ma miła”, „dusza moja”, „serce moje”, np. „milý, duša mojá¹”, „duša moja milá²” (*Amor diktoval...* 1979: 53).

¹ Tłum. „miły, dusza moja”. Jeśli nie podano inaczej, wszystkie przekłady pochodzą od autorki artykułu.

² Tłum. „dusza moja miła”.

Flora

W słowackich utworach pojawiają się liczne elementy florystyczne, a zwłaszcza motywy kwiatowe. W utworze *Asnad' umret' musím pre vtáčka jedného* pojawiają biała lilia i kwiat (*Amor diktoval... 1979: 52*). Odnoszą się one do kobiety, która sama tak siebie nazywa – cały świat może być przeciwko niej i jej ukochanemu, lecz ona sama jest czysta i niewinna. W kulturze kwiat lilii symbolizuje między innymi czystość, ale ma także inne znaczenia, a należą do nich na przykład miłość, wdzięk czy piękno (Kopaliński 2017: 197). Lilię utożsamiamy także z miłością kobiety do mężczyzny (Kuchowicz 1982: 65): kocha ona tak mocno, że nie potrafi wymazać z pamięci obiektu swoich uczuć. Z kolei samo słowo kwiat również odnosi się do kobiety. Jak zwraca uwagę Anna Krawczyk-Tyrpa, przykłady takiego użycia odnajdujemy już w tekstach biblijnych (Krawczyk-Tyrpa 2001: 14). Określeniami lilia oraz kwiatek nazywa swoją ukochaną także mężczyzna w utworze *Ach, lituj mne...* Zwraca się on do kobiety słowami: „mój kwiatku przemily”³ i „Lilium spanile”⁴ (*Amor diktoval... 1979: 88*).

Do innych elementów roślinnych występujących w utworze *Asnad' umret' musím...* zaliczamy zieloną wierzbinę i wiklinę, na której siedzi słowik (*Amor diktoval... 1979: 52*). Z wierzbą wiąże się szeroka symbolika, wśród symboli związanych z tym drzewem jest tęsknota i opuszczenie (Kopaliński, 2017: 464) – kobieta tęskni za ukochanym i nie może pogodzić się z żalem po rozstaniu z nim.

Z kolei w utworze *Naša hýža vybilena* pojawia się inny kwiat – róża: „Pod tu ružu Jošik leži,/ Frančiška mu hlavu derži”⁵ (*Amor diktoval... 1979: 92*). Kwiat jest w utworze elementem przyrodniczym, wpisującym się w wiejski krajobraz i, podobnie jak w innych ludowych utworach miłosnych, może pełnić rolę rekwizytu (Dąbrowska 2001: 31-32). Wpisuje się tym samym w ludowy krajobraz, bowiem: „W środowisku wiejskim rośliny są nieodłącznym elementem otaczającej człowieka rzeczywistości. Świat roślin jest pełen realiów z życia codziennego i wyobraźni ludzi, którzy je tworzyli w przeszłości” (Pelcowa 2001: 99). Kolejnym elementem folklorystycznym są bliżej nieokreślone zioła lecznicze, które mają uleczyć rannego Jošika: „Ma Frančiška take žele,/ čo zahoji do nedzele”⁶ (*Amor diktoval... 1979: 92*). W tym fragmencie wybrzmiewa ludowa wiara w leczniczą moc roślin – mężczyzna nie chce iść po pomoc do felczera, ponieważ wierzy, że jego ukochana zna się na ziołolecznictwie i potrafi opatrzyć jego rany. Wykorzystywanie naturalnych właściwości leczniczych roślin było znane i praktykowane w wiejskich społecznościach: „Jeszcze sto lat temu zwyczajem dobrych gospodyń było przygotowywanie na zimę nie tylko przetworów z owoców i warzyw, ale również ziołowych preparatów leczniczych” (Lutowski 2003: 9).

W innym utworze, *Komu se mam požalovať*, kobieta wije wianek „zeleny, rozmarinovy,/ a z cyprusu bileho”⁷ (*Amor diktoval... 1979: 84*) dla ukochanego, wyruszającego do wojska. Wianek jest motywem znanym w kulturze i literaturze, a w ludowych utworach utożsamiany jest z czystością: „Dać wianek chłopcu – oddać mu się fizycznie” (Bartmiński 1974: 17). Rozmaryn obok ruty jest elementem wianków ślubnych i jednym z ziół utożsamianych z miłością: „Jak ruta u ludu prostego, tak rozmaryn u szlachty i mieszczan był troskliwie przez młode panny pielęgnowany na dzień ślubu, do którego uplatano zeń koronę” (Gloger 1985: 182). Kobieta,

³ Tłum. „mój kwiatku przemily”.

⁴ Tłum. „Lilia wspaniała”.

⁵ Tłum. „Pod tą różą Józek leży,/ Franciszka mu głowę trzyma”.

⁶ Tłum. „Ma Franciszka takie zioła,/ co zagoją do niedzieli”.

⁷ Tłum. „zielony, rozmarynowy,/ i z cyprusu białego”.

przygotowując wianek, oznajmia swojemu ukochanemu gotowość do tego, by stać się jego żoną.

Fauna

W anonimowej poezji słowackiej odnajdujemy także liczne elementy faunistyczne, a wśród nich dominują motywy ptasie. Jednym z nich jest ptak/ ptaszek. Pojawia się on jako zdrobnienie, czule sformułowanie wobec ukochanej osoby, jak w utworze *Asnad' umreť musím...*, w którym kobieta żali się z powodu tęsknoty za ukochanym, nazywając go zdrobniale ptaszkiem: „Asnad' umreť musím pre vtáčka jedného,/ veľmi sa mi vrezal do srdčeka mého⁸” (*Amor diktoval...* 1979: 52). Określanie mężczyzny zdrobnieniem świadczy o uczuciach zakochanej kobiety i głębi relacji, jaka ją łączy z ukochanym. Ptaki (między innymi słowik) występują także w utworze *Ach, lituj mne...*: „Lituj mne nyni, ptačkove mili. (...)/ Ptačky, nespivajte veselu písničku,/ (...) slaviček, nespivej...” (*Amor diktoval...* 1979: 88). W tym przypadku zwierzęta są elementami przyrody ożywionej i adresatami wypowiedzi mężczyzny, który poszukuje u nich zrozumienia i pocieszenia. Z kolei w utworze *Preleteu ptáček* ptak jest zwiastunem nadejścia określonej pory w nocy, a jego pojawienie się na niebie wyznacza czas, w jakim mężczyzna miał się spotkać z ukochaną (*Amor diktoval...* 1979: 141). Zwierzę ma określony rytm dnia i stanowi dla dwojga zakochanych rodzaj zegara – jego pojawienie się zwiastuje moment ich potajemnego nocnego spotkania.

Poza ogólnym określeniem ptak pojawiają się konkretne rodzaje tych stworzeń, jak choćby słowik w utworze *Asnad' umreť musím...*: „Spívaj, slávik, spívaj, v zelenej vrbine,/ že čo mi má boh dať, že to mňa nemine./ Spívaj, slávik, spívaj na ustknutém prútku,/ že je moje srdce v velikom zármutku¹⁰” (*Amor diktoval...* 1979: 52). Udręczona duchowo kobieta odnajduje wiernego słuchacza w niepozornym słowiku, który swoim głosem wyśpiewuje żale zgromadzone w kobiecym sercu. W tym wątku widzimy, jak bardzo człowiek może być połączony z naturą – zwierzę reaguje na jego nastroje, a on sam znajduje w nim powiernika swoich sekretów (podobnie jak mężczyzna w utworze *Ach, lituj mne...*).

Innym ptakiem w poezji jest gołąb. W literaturze i kulturze jest on ptakiem łączonym z miłością, stąd określanie tym mianem ukochanej, bliskiej osoby stanowi o łączącej dwie osoby sympatii czy głębszym uczuciu (Kuchowicz 1982: 65, Bartmiński 1974: 23). Gołąbki jako symbol dwojga zakochanych odnajdujemy w utworze *Na trnavskej veže dva holúbky sed'a* (*Amor diktoval...* 1979: 133). Innego zdrobnienia o ptasim rodowodzie – określenia „jaskółko” – używają zakochani w utworze *Povedz, mila, povedz, me mile serdečko*: „proč tak horko plačeš, moje lastovičko” (*Amor diktoval...* 1979: 83).

Jaskółka pojawia się również w utworze *Lastovička štebotá* – ptak budzi zakochanych o świcie, aby mogli potajemnie się rozstać (*Amor diktoval...* 1979: 132). Utwór jest gatunkowo zbliżony do alby¹¹, jaskółka zaś pełni w nim rolę strażnika, zawiadamiającego zakochanych o zbliżającym się niebezpieczeństwie (Findra, Gombala, Plintovič 1979: 14-15). Inne zwierzę pojawia się w utworze *Čarne oči, id'te spat'* – jest to

⁸ Tłum. „Chyba umrzeć muszę z powodu ptaszka./ bardzo się zagłębił do serduszka mego”.

⁹ Tłum. „Nie litujcie się, ptaszkiwie mili. (...)/ Ptaszki, nie śpiewajcie wesołej piosenki./ (...) słowiczku, nie śpiewaj...”

¹⁰ Tłum. „Śpiewaj, słowiku, śpiewaj, w zielonej wierzbinie./ że co mi ma Bóg dać, i tak mnie nie minie./ Śpiewaj, słowiku, śpiewaj, na uschniętej witce./ że jest moje serce w wielkim przygnębieniu”.

¹¹ Więcej informacji o albie w literaturach słowiańskich dostarcza artykuł Józefa Magnuszewskiego *Od alby trubadura do ludowej pieśni słowiańskiej*.

koń wspomniany w kontekście poboru do wojska: „Daju koňa i šaty,/ i klobuček rohaty¹²” (*Amor diktoval...* 1979: 93). Koń jawi się w tym kontekście jako atrybut żołnierza, wyruszającego na wojnę.

Serce

Serce jest jednym z najistotniejszych elementów ludzkiego ciała, opisywanych w polskich erotykach (Bartmiński 1974: 14). Także w słowackiej poezji miłosnej motyw ten pojawia się często i jest kluczowym tematem utworu *Už je moje srdce v velikém žalári*, a w strofach pojawiają się plastyczne obrazy lub porównania. Kobięce serce jest „w wielkim żalu” i zniszczone tak bardzo, jak gdyby zostało ubite w mózdzierzu, jest ono „jak skamieniałe” i nie wykazuje żadnych oznak poprawnego funkcjonowania, przypomina „kamień w kałuży” z powodu wielkiej tęsknoty za ukochanym, która jest gorsza niż więzienie (nie można się od niej wyzwolić), jest niczym związane jedwabnym sznurem, raniącym głęboko serce (*Amor diktoval...* 1979: 51). Podobnie w utworze *Povedz, mila, povedz...* uczucie żalu tak bardzo wypełnia serce kobiety, że „me serdečko hori mi plamenem,/ z veľkej žalosti stane sa kamenem¹³” (*Amor diktoval...* 1979: 84). Serce jest wrażliwe, a silne uczucia potrafią je zniszczyć i doprowadzić do stanu, w którym nie będzie mogło pełnić swoich życiowych funkcji – stanie się wtedy dla organizmu obciążeniem, balastem trudnym do udźwignięcia. Tragiczne wydarzenia potrafią odcisnąć piętno na kobiecym sercu. Gdy musi się ona zмагаć z wieloma problemami natury duchowej, zaczyna odczuwać fizyczne bóle (stąd obraz sznura, zadającego cierpienie obolałemu z rozpaczycy sercu). Podobne sformułowanie pojawia się również w innym utworze, *Asnad' umret' musím...* – kobieta stwierdza, że ma serce pogrążone w wielkim smutku, ponieważ przepełnione jest ono obrazem ukochanego mężczyzny, który „wrył się głęboko do serduszka” (*Amor diktoval...* 1979: 52). W jej sercu mieszczą się obok siebie różne uczucia: żal, rozpacz, tęsknota, smutek, brak wiary w odmianę swojego losu. Serce jest nadrzędnym narządem i nośnikiem informacji o tym, co dzieje się w duszy kobiety – opowiadając o tym, co się w nim rozgrywa, kobieta odsłania swoje najskrytsze uczucia, rozterki, obawy. Na ból serca uskarża się także kobieta w utworze *Sivé oči, sivé ako tá mrákava* kobieta skarży się na ból serca („len ma srdce bolí¹⁴) oraz omdlenia: „Hlavička ma bolí, srdéčko omdlévá¹⁵” Problemy fizyczne związane są z jej kondycją psychiczną i rozterkami duchowymi, związanymi z niejasną relacją, jaka łączy ją z ukochanym mężczyzną. Ona go bezgranicznie miłuje, co wyznaje mężczyźnie wprost: „Ťa rada mám ze srdca mojeho¹⁶” (*Amor diktoval...* 1979: 53). W podobny sposób wypowiada się mężczyzna do swojej ukochanej w utworze *Ach, lituj mne, všecho stvoreni v tom svete*: „vinšujem ti štěstí z mojeho serdečka¹⁷” (*Amor diktoval...* 1979: 89).

Z kolei w utworze *Haničko ma* serce pojawia się w innym kontekście – określeniami „me miłe serduszko” czy „serce me” zwracają się do siebie zakochani, w ten sposób okazując sobie wzajemną czułość i oddanie (*Amor diktoval...* 1979: 86-87). Ich relacja jest skomplikowana i nie mogą pozostać razem, ale to nie przeszkadza im w okazywaniu sobie uczuć – ich miłość pozostaje niespełniona, naznaczona cierpieniem: „Paradoksalna

¹² Tłum. „Dają konia i szaty,/ i kapelusz spiczasty”.

¹³ Tłum. „serduszko gorze mi płomieniem,/ od wielkiego żalu stanie się kamieniem”.

¹⁴ Tłum. „tylko mnie serce boli”.

¹⁵ Tłum. „Głoweczka mnie boli, serduszko omdlewa”.

¹⁶ Tłum. „miłuję cię z serca mojego”.

¹⁷ Tłum. „życzę ci szczęścia z mojego serduszka”.

natura miłości już na tym pewnie polega, że jest ona bodaj najbardziej upragnionym ze wszystkich nieszczęść” (Hanusiewicz 2004: 12).

Powiedzenia

Folklorystyczny koloryt uwidacznia się również w powiedzeniach charakterystycznych dla wiejskiej społeczności i utrwalonych w literaturze, jak ma to miejsce w utworze *Asnad' umreť musím...* Odnajdujemy w nim radę dla zrozpaczonej kobiety: „Neumieraj, dievča, pre jedného vtáčka,/ však je ve svete dosť takého semiačka”¹⁸ (*Amor diktoval...* 1979: 52). Powiedzenie słowackie możemy zestawić z polskimi wariantami przysłowia: „Tego kwiatu pół świata” (*Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich...* 1970: 264) lub „Tego kwiatu, to pół świata” (Struzik 2018: 36). Ma być to rodzaj pocieszenia, chociaż nie przynosi skutku, ponieważ kobieta pogrąża się w żalu i odpowiada innym powiedzeniem: „Težko to zabudnuť, čo raz vidí oko”¹⁹ (*Amor diktoval...* 1979: 52). Tym samym zwraca uwagę na fakt, że o kochanej osobie trudno jest zapomnieć i wyrzucić jej obraz z serca: „Czego oko nie widzi, tego sercu nie žal” (*Nowa księga przysłów...* 1970: 710).

Składanie przysięgi/ obietnicy

Przysięganie miłości pojawia się także w utworze *Haničko ma*, w którym kobieta poślubiła pewnego mężczyznę, choć darzy uczuciem innego. Podjęta decyzja, a wraz z nią zobowiązania wobec męża wyrażone przysięgą, komplikują jej relację z ukochanym (on nadal ją miłuje, chociaż ona go oszukała). Kobieta jednak nie zamierza łamać przysięgi – daje ukochanemu nadzieję na wspólne życie dopiero po śmierci męża, gdy zostanie wdową. Złożona innemu mężczyźnie przysięga małżeńska ma dla obojga wielkie znaczenie – zapewne czeka ich długa, być może dożywotnia, rozłąka (*Amor diktoval...* 1979: 86-87).

Z kolei w utworze *Povedal si, že ma vezmeš* mężczyzna obiecał kobiecie, że ją poślubi, gdy skończy ścinanie żyta. Jego obietnica była jednak bez pokrycia, co stwierdza z goryczą niedoszła panna młoda: „Už si zežau, nevzal si ma”²⁰ (*Amor diktoval...* 1979: 144). Ścinanie żyta w polskiej twórczości ludowej, jak zauważa Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, wiąże się z aktem seksualnym (Wężowicz-Ziółkowska 1991: 150). Zestawiając takie podejście w utworze słowackim, dochodzimy do wniosku, że między bohaterami doszło do zbliżenia seksualnego, ale mężczyzna nie chce poślubić kobiety. Jej nadzieje okazały się płonne, dlatego obarcza winą mężczyznę.

Brak zgody na ślub

Przeszkód na drodze do zawarcia związku małżeńskiego może być wiele. Ponieważ rodzice pragną dla swoich dzieci spokojnego i dostatniego życia, sami decydują o tym, kogo poślubi ich córka czy syn. W utworze *Sivé oči, sivé...* kobieta sama jednak chce podjąć decyzję, za kogo wyjdzie za mąż. Jej uczucia względem ukochanego są tak silne, że postanawia się sprzeciwić woli otoczenia i kategorycznie deklaruje: „Lež pójdem za toho, za koho sama kcem”²¹ (*Amor diktoval...* 1979: 53). Z inną sytuacją spotykamy się w utworze *Ach, kam sa podívám, všchno mi je smutné*, gdzie nie poznajemy do końca przyczyny, dlaczego młodzi ludzie ni mogą stanąć na ślubnym kobiercu: „Pre teba, duša

¹⁸ Tłum. „Nie umieraj, dziewczę, dla jednego ptaszka,/ wszak jest na świecie dość takich ziarenek”.

¹⁹ Tłum. „Trudno zapomnieć, co raz widzi oko”.

²⁰ Tłum. „już skosiłeś, nie wzięłeś mnie”.

²¹ Tłum. „Lecz pójdę za tego, za kogo sama chcę”.

má, mne srdenko boli./ že nebo zbraňuje, by sme boli svoji²²” (*Amor diktoval...* 1979: 138).

Sytuacja przedstawiona w utworze

W wybranych słowackich utworach sytuacja została ukazana jako scenka – w wiejskiej scenerii rozgrywają się różne wydarzenia. Jest to element charakterystyczny także dla polskich utworów ludowych (Kotarska 1970: 163). Do opisywanych wydarzeń należą dramatyczne rozstanie zakochanych (utwory *Povedz, mila, povedz, me mile serdečko, Komu se mam požalovať, Haničko ma, Ach, kam sa podívám...*, *Povedal si, že ma vezmeš*), ich potajemne spotkania pod osłoną nocy (*Lastovička štebotá, Preleteu ptáček*) czy opatrywanie ran (*Ej, na hore rojovničiek* i *Naša hyža vybilena*). Wszystkie wymienione utwory stanowią rodzaj obrazka: w kilku strofach ponajmniej pewną historyjkę (lub tylko jej początek) wraz z jej bohaterami (choć niekoniecznie poznajemy ich imiona) i określonym dramatem lub problemem trudnym do rozwiązania.

Bójka

W utworach *Ej, na hore rojovničiek* oraz *Naša hyža vybilena* pojawia się motyw pobicia mężczyzny. W obu przypadkach nie znamy przyczyn ani okoliczności, ale dowiadujemy się, że mocno pobity zostaje Jošik. Więcej uwagi poświęcone jest relacji rannego i opiekującej się nim kobiety, niż okolicznościom samego pobicia. W utworach kobieta pochyla się z troską nad krwawiącym mężczyzną i stara się zrobić wszystko, by jak najszybciej powrócił do zdrowia (*Amor diktoval...* 1979: 92).

Zakończenie

Julian Krzyżanowski pisał: „Teoretycznie więc rzecz biorąc, gdy chce się zbadać, do jakiego stopnia literatura jest odbiciem życia narodu, całego społeczeństwa, któremu ją przypisujemy, należałoby w zakres jej pojęcia włączyć nie tylko to, co mianem jej oznaczamy, ale również folklor” (Krzyżanowski 1980: 13). Elementy folklorystyczne obecne są także w poezji – są to zarówno pewne motywy utożsamiane z wiejskim kolorytem, jak i obyczaje. W anonimowych utworach miłosnych zachowane zostały folklorystyczne elementy. Odnajdujemy je w konkretnych imionach rozpowszechnionych w ludowej kulturze, powiedzeniach, które zachowały się w języku, czy wykonywanych czynnościach. Szczególnie wyróżniają się motywy roślinne i zwierzęce: są one elementami wiejskiego krajobrazu, niektóre bywają wykorzystywane w codziennym użyciu (należą do nich czułe określenia zakochanych jako gołąbki, czy nazywanie kobiety kwiatem). Jednak poza pragmatycznym wykorzystaniem ich właściwości niosą one ze sobą symbolikę. Podobnie jest z motywem serca, czyli narządem, bez którego organizm ludzki nie może funkcjonować: serce jest w utworach nośnikiem wielu znaczeń, a wszystkie emocje wpływają na jego kondycję. Zaprezentowane w artykule pierwiastki folklorystyczne mogą stać się punktem wyjścia do dalszych badań nad słowacką anonimową poezją miłosną.

²² Tłum. „Przez ciebie, dusza ma, mnie serduszko boli./ że niebo zabrania, byśmy byli swoi”.

Bibliografia

- Ach, kam sa podívám, všechno mi je smutné* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 137-138). Bratislava: Tatran.
- Ach, lituj mne, všetko stvoreni v tom svete* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 88-89). Bratislava: Tatran.
- Asnad' umreť musím pre vtáčka jedného* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 52). Bratislava: Tatran.
- BARTMIŃSKI, J. (1974). „Jaś koniki poił”. *Uwagi o stylu erotyku ludowego*. „Teksty”, 2 (14), s. 11-24.
- Čarne oči, id'te spať* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 93). Bratislava: Tatran.
- DĄBROWSKA, A. (2001). „Złota dziewanna” i „biodra brzozowe”. *Nazwy roślin w polskim słownictwie erotycznym (na materiale poetyckim)*. W: A. Dąbrowska i I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a Kultura. T. 16. Świat roślin w języku i kulturze* (s. 27-50). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ej, na hore rojovničiek* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 92). Bratislava: Tatran.
- Felczak, W. (1966). *Historia Węgier*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- FINDRA, J., GOMBALA, E., PLINTOVIČ, I. (1979). *Slovník literárnovedných termínov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- GŁOGER, Z. (1985). *Encyklopedia staropolska ilustrowana. T. IV*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Haničko ma* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 86-87). Bratislava: Tatran.
- HANUSIEWICZ, M. (2004). *Pięć stopni miłości. O wyobraźni erotycznej w polskiej poezji barokowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Išla naša pani z Levoči plačuci* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 93-94). Bratislava: Tatran.
- Janko z Bánovéc, švárný mládenec* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 139). Bratislava: Tatran.
- KOMONIEWSKI, S. (1985). *Nad Lyną*. W: J. Szczawiej (red). *Antologia poezji ludowej 1830-1980* (s. 494-495). Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Komu se mam požalovať* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 84-86). Bratislava: Tatran.
- Komu, milá, komu košelenku šiješ* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 134). Bratislava: Tatran.

- KOPALIŃSKI, W. (2017). *Słownik symboli*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.
- KOŚCIELAK, L. (2010). *Historia Słowacji*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- KOTARSKA, J. (1970). *Poetyka popularnej liryki miłosnej XVII wieku w Polsce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- KRAWCZYK-TYRPA, A. (2001). *Kwiat i kobieta*. W: A. Dąbrowska i I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a Kultura. T. 16. Świat roślin w języku i kulturze* (s. 9-16). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- KRZYŻANOWSKI, J. (1980). *Literatura i folklor*. W: J. Krzyżanowski (red.), *Szkice folklorystyczne. Tom I. Z teorii i dziejów folkloru* (s. 11-14). Kraków: Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980.
- KUCHOWICZ, Z. (1982). *Miłość staropolska. Wzory – uczuciowość – obyczaje erotyczne XVI-XVIII wieku*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- Lastovička štebotá* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 132). Bratislava: Tatran.
- LUTOMSKI, J. (2003). *Ziololectnictwo. Tradycja i przyszłość*. Gdańsk: Tower Press.
- MAGNUSZEWSKI, J. (1983). *Od alby trubadura do ludowej pieśni słowiańskiej*. W: J. Magnuszewski, *Tropami folkloru i literatury* (s. 34-51). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MINÁRIK J. (1979). *Edičná poznámka*. W: Jozef Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 336-343). Bratislava: Tatran.
- MINÁRIK, J. (1984). *Baroková literatúra. Svetová. Česká. Slovenská*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MINÁRIK, J. (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* Bratislava: Tatran.
- MIŠIANIK, J. (1974). *Pohl'ady do staršej slovenskej literatury*. Bratislava: Veda.
- Na trnavskej veže dva holúbky seďa* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 133). Bratislava: Tatran.
- Naša hyža vybilena* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 92). Bratislava: Tatran.
- Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich. Tom II. K-P* (1970). J. Krzyżanowski i in. (oprac.). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- PELCOWA, H. (2001). *Nazwy roślin w świadomości językowej ludności wiejskiej*. W: A. Dąbrowska i I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a Kultura. T. 16. Świat roślin w języku i kulturze* (s. 99-116). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Povedal si, že ma vezmeš* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 144). Bratislava: Tatran.
- Povedz, mila, povedz, me mile serdečko* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 83-84). Bratislava: Tatran.
- Preleteu ptáček* (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 141). Bratislava: Tatran.

Sivé oči, sivé ako tá mrákava (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 52-53). Bratislava: Tatran.

ŠMATLÁK, S. (1997). *Dejiny slovenskej literatúry I (9.-18. storočie)*. Bratislava: Národné literárne centrum.

STRUZIK, S. (2018). *Przysłowia polskie*. Tarnobrzeg: [b. n. w.].

Ticho, Janko, nebúchaj (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 133). Bratislava: Tatran.

Už je moje srdce v velikém žalári (1979). W: J. Minárik (red.), *Amor diktoval, lásku spisoval. Výber zo slovenskej rukopisnej ľúbostnej poézie (1580-1860)* (s. 51). Bratislava: Tatran.

WEŻOWICZ-ZIÓŁKOWSKA, D. (1991). *Miłość ludowa. Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII-XX wieku*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

MONIKA SAGALO

ELEMENTS OF FOLKLORE IN SLAVIC BAROQUE LOVE POETRY: SELECTED ISSUES

The article focuses on selected folklore elements in Slavic Baroque poetry. It opens with an overview of the historical background, followed by a discussion and exemplification of folklore elements (among others: characteristic names, motifs of plants and animals, situations presented in texts, motifs of heart and brawl) which appear in anonymous Baroque works coming from two collected volumes.